

Kristiina Kalleinen

”Souvenirs de ma vie”

MINISTERIVALTIOSIHTTEERI ROBERT HENRIK REHBINDERIN EPÄTÄYDELLISET MUISTEMAT

Silloin tällöin vastaani on tullut valitteluja siitä, ettei ministerivaltiosihtteeri R. H. Rehbinderin (1777–1841, valtiosihtteeri vuodesta 1811, ministerivaltiosihtteeri vuodesta 1834 lähtien kuolemaansa saakka) muistelmia ole julkaistu. Robert Castren on tosin valikoiduin osin julkaissut otteita muistelmista teoksessaan *Skildringar ur Finlands nyare historia* (1882).

Perehtyminen Rehbinderin ranskankieliseen muistelmia-aineistoon Kansallisarkistossa¹ saa lukijan nopeasti vakuuttumaan siitä, ettei käsikirjoitusta ainakaan sellaisenaan ole tarpeen julkaista. Elämäkerran kirjoittaja saa käsikirjoituksesta muutamia pikanteja yksityiskohtia ja vivahteita omaan kertomukseensa, mutta kovin suurta informaatioarvoa näillä hajanaisilla muistiinpanoilla ei valitettavasti ole. Itse asiassa

voidaan todeta, että Rehbinderin muistiinpanot kertovat pikemminkin hänestä itsestään kuin varsinaisista tapahtumista, mikä on sääli huomioonottaen hänen pitkäaikaisen asemansa keisarin suomalaisena neuvonantajana.

Muistelmissaan, jotka hänen oman merkintänsä mukaan on kirjoitettu vuonna 1834, Rehbinder lähtee liikkeelle vuodesta 1807 eli hän ei kerro mitään sitä edeltävästä ajasta. Seuraavassa esitän tärkeimpiä faktoja Rehbinderin elämästä ennen vuotta 1807.

R. H. Rehbinder syntyi heinäkuussa 1777 Paimion Viksbergin kartanossa ja laajasta sisarusparvesta ainoana hän saavutti aikuisiän. Oletettavasti hänen oli toivottu ryhtyvän sotilasuralle isänsä Johan Reinhold Rehbinderin esimerkin mukaisesti, mutta Turun akatemiaan kirjoittaututtuaan Rehbinder valitsi juridiikan opinnot. Akatemiassa eräs hänen tärkeimpiä opettajiaan oli H. G. Porthan, joka iskosti ylioppilaisiin valituksen aikakauden hyveitä eli luottamusta järkeen ja selkeään ajatteluun. Porthanin vaikutus näkyy sittemmin selvästi Rehbinderissä, joka kammoksui kaikenlaisia ”hämäriä” filosofioita sekä mystiikkaa: eräässä yhteydessä hän totesi aina olleensa terveen järjen innokas kannattaja².

Saatettuaan opintonsa päätökseen Rehbinder auskultoi Turun hovioikeudessa ja siirtyi sen

VTT Kristiina Kalleinen on Helsingin yliopiston poliittisen historian dosentti, joka kirjoittaa parhaillaan R. H. Rehbinderin elämäkertaa. Sähköposti: kristiina.kalleinen@helsinki.fi.

1. Kansallisarkisto, R. H. Rehbinderin kokoelma, Biographica A 2: Muistelmia, Souvenirs de ma vie.

2. Kansalliskirjasto, J. Tengströmin kokoelma, Coll. 234.6, Rehbinder piispa J. Tengströmille 13/25.4.1817.

jälkeen vuonna 1797 Tukholmaan jatkamaan päteväytymistään. Luultavasti Porthanin ja Mattias Caloniuksen välityksellä hän tutustui ”valistusmiehiin” Axel Gabriel Silfverstolpeen sekä Nils von Rosensteiniin³. Jälkimmäistä Reh binder nimitti muistelmissaan henkilökohtaiseksi hyväntekijäkseen – kenties myös siksi, että Rosensteinin välityksellä hän tutustui tulevaan puolisoonsa Anna Charlotta Hedenbergiin, Ruotsin kuninkaan henkilöäkärin tyttäreen. Von Rosensteinin tärkein merkitys lienee kuitenkin ollut hänen valistushenkisissä ajatuksissaan, joihin Reh binder todennäköisesti oli tutustunut jo opiskeluaikanaan. Rosenstein oli lähettänyt 1790-luvun alussa Porthanille tutustuttavaksi tekstinsä *Försök till en afhandling om Uplysningen, till des beskaffenhet, nytta och nödvändighet för samhället*, jonka Porthan piti velvollisuutenaan saattaa myös nuorison käsiin. Voidaan olettaa hänen luetuttaneen sen myös hänen johdollaan opiskelleella Reh binderillä. Kirjoituksessa korostettiin järjen vapaata ja oikeaa käyttöä ja katsottiin, että valistunut ihminen osaisi erottaa käsitysten ja mielipiteiden joukosta sen, mikä on todellista tietoa.⁴

Vuoteen 1805 kestäneen Tukholman-kautensa aikana R. H. Reh binder liikkui siis varsin korkea-arvoisissa hovia lähellä olevissa piireissä. Reh binder ja Anna Charlotta Hedenberg solmivat avioliiton kesällä 1805 Tukholmassa, jonka jälkeen he siirtyivät Turkuun, jonne Reh binder kihlakunnantuomarin arvonimen saaneena oli nimitetty hovioikeuden apujäseneksi. Kahden vuoden kuluttua vuonna 1807 hänet nimitettiin hovioikeuden asessoriksi. Muistelmissaan Reh binder toteaa olleensa tuolloin täydellisen terve, ei rikas mutta omillaan toimeen tuleva, ura ei ollut loistava, mutta tyydytti kuitenkin hänen kunnianhimoaan.⁵

Souvenirs de ma vie alkaa kesästä 1807, jolloin hän puolisonsa kanssa vietti kesälomaa anoppinsa huvilalla lähellä Tukholmaa. Muutamaa päivää ennen kotiinpaluuta hän tapasi vielä keran Nils von Rosensteinin illanvietossa, jossa Ro-

senstein tulevaa ennakoiden totesi: ”Te jätätte meidät, rakas paroni; minä olen vanha ja Luoja tietää, tapaammeko enää toisiamme: mutta jos se tapahtuu, pelkään pahoin, että emme enää tapaa saman maan kansalaisina (*compatriotes*). Ellen erehdy, suuri kriisi on kohtaamassa Suomea. Puhutaan salaisista pykälistä rauhassa, joka juuri on solmittu Tilsitissä; meidän kuninkaallamme on periaatteensa – hän ei anna periksi sille, jota on ennakoitu jo viisikymmentä vuotta, ja teidän isänmaanne siirtyy Venäjän vallan alaisuuteen.”⁶ Rosensteinin ennustus piti paikkansa: kevättalvella 1808 Venäjän joukot ylittivät rajan Ahvenkoskella.

Reh binder korostaa muistelmissaan erityisesti sitä, että venäläiset käyttäytyivät Turkuun saavuttuaan hyvin rauhallisesti – hänen mukaansa ei aluksi voinut edes huomata venäläisten saapuneen kaupunkiin, sillä suurin osa heistä oli majoittunut kauas keskustasta. Venäläisten kannalta tärkeimmiksi henkilöiksi kaupungissa Reh binder mainitsee etenkin piispa Tengströmin, jonka kanssa eräs venäläinen eversti Turski oli ennen venäläisten saapumista Turkuun tullut neuvottelemaan, maaherra Knut von Troilin ja hovioikeudenpresidentti Adolf Tandefeltin. Nämä henkilöt olikin esitetty hallitsijalle kaupungin tärkeimpinä henkilöinä ja avainhenkilöinä kansan rauhallisena pitämisessä. Kyseisessä muistelmakohdassa Reh binder toteaa lisäksi, että keisari Aleksanterilla oli koko elämänsä ajan *idée fixe* papiston äärimmäisen suuresta merkityksestä kansan mielialan rauhoittamisessa.⁷

3. Von Rosensteininista ks. Torgny T. Segerstedt, *Nils von Rosenstein, samhällets människa*. P. A. Norstedts & Söners Förlag 1981.

4. Minna Ahokas, *Valistus suomalaisessa kirjallisuudessa 1700-luvulla*. Suomen Tiedeseura 2011, 228–231; Porthan von Rosensteinille 23.7.1793. *Bref från Porthan till samtida*. Svenska Litteratursällskapet i Finland 1898, 197.

5. *Souvenirs de ma vie*, 14.

6. *Souvenirs de ma vie*, 14–19.

7. *Souvenirs de ma vie*, 119–121.

Muistiinpanoista saa sen vaikutelman, että traumaattisinta vuosina 1808–1809 Rehbinderialle oli G. M. Sprengtportenin paluu Suomen asioiden johtoon sekä amiraali C. O. Cronstedt, joka luovutti voittamattomana pidetyn Suomenlinnan linnoituksen venäläisille. Rehbinder selvittää muistiinpanoissaan laajasti Sprengtportenin uraa 1700-luvun loppupuolella sekä siirtymistä Venäjälle; samoin hän kertoo laajasti Cronstedtin aiemmasta kunniakkaasta urasta ja sen surkeasta ja kunniattomasta päättymisestä Suomenlinnan luovutukseen. Kautta aikojen on esitetty epäilyjä siitä, että Cronstedt olisi lahjottu luovuttamaan linnoitus venäläisille; tällaisen epäilyn esittää myös Rehbinder⁸.

Rehbinderin suhtautumisesta kesällä 1808 vaadittuun uskollisuudenvalan vannomiseen keisarille ei jää epäilystä: hän kirjoittaa, ettei kenellekään kansainväliseen oikeuteen perehtyneelle ja Pufendorfin ja Grotiuksensa lukeneelle voinut olla epäselvää, ettei sodan ollessa kesken voitu vaatia vannomaan uskollisuudenvalaa uudelle hallitsijalle eikä pakon alla annettu uskollisuudenvala ollut pitävä. Vasta sitten, kun sotivat osapuolet olivat solmineet keskinäisen rauhansopimuksen, voitiin uskollisuudenvala ottaa.⁹ Tästä käsityksestään huolimatta Rehbinder joutui yhtenä hovioikeuden virkamiehistä osallistumaan valanvannontatilaisuuteen, jossa hänen mukaansa kiusallisinta oli nähdä Tengström, Tandefelt ja von Troil palkittavan korkearvoisella Pyhän Annan ritarikunnan ritarimerkillä: ”uudet ritarit” poistuivat juhlallisesta tilaisuudesta hämmentyneen näköisinä.¹⁰

Syksyllä Rehbinder kuului keisarin määräyksellä hovioikeuden edustajana Pietariin matkustaneeseen lähetyskuntaan. Rehbinderin epäonneksi vaunut kaatuivat lähellä Viipuria ja hän mursi jalkansa, minkä vuoksi joutui viipymään Viipurissa useiden viikkojen ajan. Viipurissa viettämänsä ajan kuluessa Rehbinder havaitsi, ettei ”heidän ja meidän” välillä ollut minkäänlaista sympatiaa. Lähes kaikki oli erilaista kuin Suomessa: pukeutuminen, käytöstavat, tapa

suhtautua asioihin ja jopa kieli, jota hänen mukaansa oli lähes mahdoton ymmärtää. Tämän kaiken seurauksena hän tuli siihen johtopäätökseen, ettei paikallisissa ollut enää jälkeäkään suomalaiskansallisesta luonteesta.¹¹ Kun tämä oli hänen oma kokemuksensa viipurilaisista ja Viipurista, ei liene ihmeteltävää, että hän muuttaman vuoden kuluttua suhtautui varsin kielteisesti G. M. Armfeltin ajamaan ja toteuttamaan Vanhan Suomen yhdistämiseen ”uuteen” Suomeen. Laajojen Vanhan Suomen lahjoitusmaista syntyneiden levottomuuksien ja riitojen seurauksena hän esitti 1820-luvulla sekä Aleksanteri I:lle että Nikolai I:lle suunnitelmansa Viipurin läänin itäisimpien osien palauttamisesta Venäjän yhteyteen. Molemmilla kerroilla pyyntö torjuttiin.

Lähetyskunnan kokemuksista Pietarissa Rehbinder kertoo niukasti lukuun ottamatta omaa henkilökohtaista tapaamistaan keisari Aleksanterin kanssa. Tämä tapaaminen toteutui illalla 28.12.1808 kello kahdeksan Talvipalatsissa keisarin kabinetissa, jonne Rehbinder oli pyydetty saapumaan. Tapaamisessa Aleksanteri valitteli sitä, että oli poliittisten olosuhteiden pakosta joutunut tuomaan sodan Suomeen, ja vakuutteli, että hänen tarkoituksensa oli tehdä suomalaiset onnellisiksi siten, ettei heidän koskaan tarvitsisi surra menettämäänsä [Ruotsia]. Keskustelun kuluessa keisari tiedusteli Rehbinderiä kohdanneesta onnettomuudesta ja nykyisestä terveydentilasta, Suomen hallinnosta yleensä ja hovioikeuden hallinnosta erityisesti, Turun akatemiasta ja niin edelleen. Tässä tapaamisessa Aleksanteri lumosi täydellisesti Rehbinderin, kuten tapahtui lähes kaikkien muidenkin keisarin tavanneiden kohdalla. Selostettuaan tapaamista keisarin kanssa Rehbinder kuvaa laajasti Aleksanterin luonnetta, hänen kauneuttaan, hy-

8. Souvenirs de ma vie, 172–173.

9. Souvenirs de ma vie, 241–243.

10. Souvenirs de ma vie, 250–252.

11. Souvenirs de ma vie, 334.

vyyttään ja filantrooppisia ajatuksiaan.¹² Käsitystään Aleksanterista Rehbinder ei muuttanut koko tämän hallintokauden aikana.

Kenties tietoisesti Aleksanteri oli kruunajaisistaan lähtien esiintynyt korostetun enkelimäisenä, uudistusmielisenä ja kansalleen vain hyvää tahtovana hallitsijana, ja sellaisena hänet koettiin; lähes puolijumalana.¹³ Rehbinderin käsityksen mukaan venäläiset katsoivat ennen vuotta 1812 Aleksanterin olevan kyllä hyvä ja lahjakas hallitsija, mutta vasta Napoleonista saadun voiton jälkeen häntä pidettiin kykenevänä suuriin tekoihin.¹⁴

Käsikirjoitus päättyy käytännössä tähän eli valitettavasti se ei sisällä minkäänlaisia kuvauksia vallan sisäpiiristä ja siihen kuuluneista henkilöistä. Ainoat käsikirjoituksen lopussa olevat suppeat henkilökuvaukset ovat vuosina 1807–1812 Venäjän ulkoministerinä olleesta tieteen ja taiteen mesenaatista ruhtinas Nikolai Rumjantsevistä sekä vuonna 1809 Venäjän palvelukseen diplomaattina astuneesta kreivi Ioannis Kapodistriaksesta, sittemmin itsenäistyneen Kreikan ensimmäisestä johtajasta. Tämä on varsin valitettavaa ottaen huomioon useat merkittävät tapahtumat, joita hän oli ollut todistamassa jo käsikirjoituksen laatimisvuoteen mennessä. Toisaalta tämä noudattelee samaa kaavaa, jota hän noudatti koko elämänsä ajan eli pyrkimystä varovaisuuteen ja diplomaattisuuteen. Rehbinder ei edes yksityisessä kirjeenvaihdossaan esitä usein omia mielipiteitään eikä valaise hovin tapahtumia tai kohtaamisiaan korkea-arvoisten

keisaria lähellä olevien henkilöiden kanssa, vaikka kirjeistä löytyy joitakin mainintoja osallistumisista hovin juhliin Pietarissa, hallitsijan kesäasunnolla Pietarhovissa sekä Tsarskoje Selossa. On mahdollista, että muistelmakäsikirjoitus on ollut alun perin laajempi, sillä sen keskellä on käsinkirjoitettu lappu, jossa todetaan neljännen luvun loppuosan puuttuvan samoin kuin lopusta useita lukuja. Lappu ei ole Rehbinderin käsialalla kirjoitettu, joten kirjoittaja jää tuntemattomaksi. Joka tapauksessa ”oikeat” muistelmat, jotka olisivat sisältäneet kuvauksia hänen virkaurastaan Suomen asiain komiteassa ja valtiosihteerinvirastossa¹⁵ keisarien Aleksanteri I:n ja Nikolai I:n palveluksessa sekä suhteistaan Venäjän ministereihin ja muihin korkea-arvoisiin henkilöihin olisivat olleet tutkijalle kullan arvoiset. *Souvenirs de ma vie* ei täyty tätä toivetta.

12. *Souvenirs de ma vie*, 365–371.

13. Venäjän hallitsijoiden seremonioiden symboliikasta ja myyttien rakennustavoista katso esimerkiksi Richard Wortman, *Scenarios of power. Myth and ceremony in Russian monarchy. Vol 1, From Peter the Great to the death of Nicholas I*. Princeton University Press 1995.

14. *Souvenirs de ma vie*, 313.

15. Perustutkimus Suomen asiain komitean toiminnasta on Keijo Korhonen, *Suomen asiain komitea. Suomen korkeimman hallinnon järjestelyt ja toteuttaminen vuosina 1811–1826*. Historiallisia tutkimuksia LXV. SHS 1963. Professori emeritus Osmo Jussilan käsikirjoitusluonnos Valtiosihteerinviraston historiasta on valitettavasti keskenräinen eikä sisällä juurikaan viitteitä. Kansallisarkisto, Hallintohistoriakomitean arkisto.